

xit, (neque enim eo sine præuaricabatur) sed euentorum consequentiam. Potest etiam referri ad τὸ ἴνα λαβῶν, vt sit sensus: vt alter eorum quem elegeris, conditionem Apostolatus huius, in quo præuaricatus est Iudas, accipiat, abeatque in locum suum, sibi que proprium, vt pote à te ordinatum: vel in locum ipsius Iudæ. Sic enim etiam interpretatur Oecumenius, vt ad Iudam referatur, qui abeat in locum suum, scilicet laqueum, vel suspendium, quo se per prodicionem dignum iudicauit: vel ad Matthiam, vt abiret in locum Apostolatus, à quo Iudas exciderat, cui Matthias succedens, episcopatum alter ab eo accepit.

Et dederunt sortes eis, † Et cedit fors super Matthiam: & annumeratus est cum vndecim Apostolis.

† 16. q. 2.
cap. 1. &
cano Nō
statum. &
cap Non
exemplo.

Cum dicit: dederunt sortes eis: Græcè est, ἀποδοῦναι, id est, eorum. Quomodo autem fiebant huiusmodi sortes, fateor me ignorare, nec quem vidi, qui mihi satisfaciat. Forsan non malè putem nihil aliud Apostolos hic sortitos esse, quàm eorum nomina inscripsisse, & in vnum misisse, Deumque rogasse, vt eius nomen prius exiret, quem aptiorem huic muneri sciret: quanquam verba sequentia videntur innuere, non tam sorte, quàm Apostolorum suffragijs electum esse Matthiam. Nam pro eo quod interpres vertit: cecidit fors super Matthiam, & annumeratus est cū vndecim: pro annumeratus est, Græcè est ἐσχηματισθη, id est, suffragijs & calculis omnium cooptatus est. De qua sorte vide Tho. 2. 2. q. 95. ar. 8.

CAPVT SECVNDVM.

Discipuli Christi simul cum adiunctis accepto spiritu sancto cum donis suis in die Pentecostes admirationi Iudæis facti sunt, quibus constanter Petrus prædicat Christi fidem, doctrinam, & mores, ex dictis prophetarum: quorum plurimos ad Christi fidem & baptisma inuitans, tandem ad Christum conuerut.

†Sup. 1. a.
 †Mat. 3. c.
 Marc. 1. b
 Luc. 3. c.
 Ioan. 1. d.

ET dum completerentur, † dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodē loco. † Et factus est repente de cælo sonus, tanquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totam domum ubi erant sedentes.

Græca quæ nunc extant, habent τὴν ἡμέραν in singulari, id est, dum completeretur dies Pentecostes. Interpretem legisse putamus τὰς ἡμέρας in plurali, sed nihil refert ad sensum. Sensus enim est, quod ingressio die quinquagesimo à Paschate & Christi resurrectione, erant omnes discipuli pariter in eodem loco, cœnaculo videlicet. Pro pariter autem, Græcè est ὁμοθυμαδόν, quod magis significat vniuersim, vt non tam corporum coniunctionem, quàm animorum & voluntatum consensum intelligas. Erat autem quinquagesima dies à die Paschæ, & ab immolatione agni Paschalis, & egressu filiorum Israël de Aegypto, iudeis ipsis sancta & celebris, quod ea die data esset lex in monte Sinai: eadem quæ die festum primitiarum celebrabant Iudæi. Rectè itaq; sub id tempus, quo ad solēnitatem diei festi dispersi ex omni natione Iudæi cōfluebant. Perseuerantibus itaq; vniuersim in eodem loco, vt antè dictū est, in oratione Apostolis, factus est repente de cælo sonus. Ac bene repete: nescit enim tarda molimina spiritus sancti gratia, qui ubi & quando vult spirat. Non fuit autem leuis iste sonus, tanquam spiritus ac venti vehementis ac violenti, qui totam domum suo impleuerit flatu.

† 24. q. 1. *Et apparuerunt illis dispersitæ linguæ, tanquam ignis, † scditæ supra singulos eorum.*

cap. Au-
 diuimus.

Vbi pro dispersitæ, Græcè est διαμυσόμεναι, quod melius vertit interpres dispersitæ, quàm Erasmus, dissectæ. Nec. n. cōstat an sectæ fuerint linguæ illæ: at cōstat dispersitas ac distributas in eos fuisse qui aderāt. Linguæ aut̄ illæ erāt tanquam ignis, id est, igneæ vt tollas æquiuocum nominatiui & genitiui ignis: nam Cræcè est πῦρ. Notat autem Chrysostomus rectè dici, tanquā venti, & tanquam ignis, quod reuera ventus non esset, aut ventus vrens, sed quid in similitudinem eorum: veluti tonitrua, quæ cœperunt audiri super montem Sinai,

ut micare fulgura, & nubes densissima operire mōtem. cum lex vetus Moyſi eſſet conferenda, vt Exod. 19. Sed itq; ſupra ſingulos eorū. Non ſatis apparet quōdnam ſit ſuppoſitum verbi ſedit, & Græci *ἐκείνου*, an ſpiritus vehemens, quod non puto, propter longam diſtantiā constructionis, an ignis. Crediderim tamen intellexiſſe Lucam, quōd diſpertitæ linguæ tanquā igneæ federunt ſupra ſingulos eorū. Quōd autē addidit verbū ſingularis numeri *ἐκείνου*, non retulit ad vocem diſpertitæ linguæ, ſed ad rem ſignificatam, ſpiritum videlicet ſanctum, qui per illas linguas ſignificabatur.

Et repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto, & cœperunt loqui varijs linguis, prout ſpiritus ſanctus dabat eloqui illis. Erant autem in Ieruſalem habitantes Iudæi viri religioſi ex omni natione quæ ſub cœlo eſt.

*Inf. 4. d.
& 19. a.*

Non tantum gratia gratum faciente repleti ſunt Apoſtoli, qua CHRISTVS reſurgens inſufflando illos repleuerat, de qua Ioan. 20. ſed etiam gratia gratis data, de cuius ſpeciebus 1. Corinth. 12. Ex quibus gratijs omnes ſcientias, prophetias, & linguas proferre & intelligere poſſent, ac illos loquentes omnes, cuiuſvis idiomatis eſſent, facilè intelligebant. Vnde cœperunt loqui varijs linguis. Græcè pro varijs, eſt *ἑρισκῶν*, id eſt, alijs linguis, vt alludat ad id quod CHRISTVS promiſit Marci vltimo: Linguis loquentur nouis: quantum non vna tantum lingua, vt plerique putant, locuti ſint, ſed diuerſis. Quod hinc conijcitur, quia cum ex diuerſis linguis ac nationibus tunc Ieruoſolymis conueniſſent plerique, audiebat vnusquique, ſi quem Apoſtolorum conueniſſet, lingua ſua illos loquentes. Neque enim putarim facile, quōd tantum vna lingua locuti ſint, quæ exaudita ſit ab omnibus: quod tamen factum puto prædicante Petro, quem putandum eſt vna tantum Hebræa lingua concionem illis habuiſſe, quam quidem linguam omnes iſti diuerſarū nationum, qui poſtea recitantur, intellexerunt: quippe qui Iudæi eſſent. Nā Iudæi in diſperſione habitantes, atq; extra Iudæam, præter ſuæ nationis linguam Hebræam etiam callebant. Quod autem ait: Erant autem Ieruoſolymis habitantes viri religioſi Iudæi ex omni natione quæ ſub cœlo eſt: du-
bium

bium est, an perpetui incolæ Ierosolymorum fuerint, an adorandi tantum gratia in die festo Ierosolymam uenerint, aut ibidem studiorum gratia commorati fuerint, quemodo olim Athenas ex omnibus locis mittebantur, & nunc Parrhisios, atque ad alias Academies. Vnde subdit: Facta autem hac uoce, conuenit multitudo, & mense confusa est, quoniam audiebat unusquisque lingua sua illos loquentes. Stupebant autem omnes, & mirabantur, dicentes: Nonne ecce omnes isti qui loquuntur Galilei sunt? Et quemodo nos audiuimus unusquisque linguam nostram, in qua nati sumus? Parthi, & Medi, & Elamite, & qui habitant Mesopotamiam, Iudeam & Cappadociam, Pontum & Asiam, Phrygiam & Pamphyliam, Aegyptum & partes Lybiæ, quæ est circa Cyrenem, & aduenæ Romani, Iudei quoque & Proselyti, Cretes & Arabes, audiuimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei.

Nec mirum, si tanta audiens mirabilia mente confusa sit multitudo, quod hæc in eius uirtute fierent, quem tam ignominiose occiderant, quodque illos agnoscerent Galileos, prius inopes manu victum querentes, tunc omnium hominum linguis disertissime sapientissimeque loquentes. Vero simile est enim omnes linguas in confusione Babel distinctas, ipsis Apostolis in una, qua ante confusionem erat, linguam coactas, qua ipsi loquentes, unusquisque pro captu suo intelligebat, & si omnia noscerent genera linguarum. Dubium tamen est, an loquentes Hebraicè, Græcus, aut Latinus, Gallus, aut Germanus intellexisset. Omnium quæ hic describuntur nationum, aliqui eos ac propriam matrem linguam loquentes intelligebant. Et ut distantia locorum maiorem faciat, legentibus admirationem, paucis duximus ea describere, ut & sequentibus lectori adminiculo sint & leuamen.

Parthia.

Prima harum Parthia dicta, in Orientali plaga, cui sunt affines populi ab ortu Ariz, ab occasu Medi, à meridie Carmani, varia per deserta sparsi, à septentrione Hircani. Huius regia urbes Hecatompylos, licet alia quam plurimæ & præclaræ sint urbes in sacris scripturis celebratæ. Huius regionis incolæ Parthi dicuntur.

Media.

Media Orientalis est regio, cuius incolæ Medi, & ut

Plinius

Plinius inquit, ab occasu transfuersa obliquè Parthiæ occurrens vtraq; regna includit. Ab ortu autem habet Parthos & Caspios, à meridie Persas, à septentrione Armeniam. Cuius regia vrbs Ecbarana, in quam decem tribus Iudæorum capta Samaria transtulerunt.

Elam, à qua Elamitæ nuncupati, duplex est, altera in Persia, siue Susiana regione, altera in Media. Contra quam prophetat Ieremias cap. 49. in fine, quòd captiuos detineret Iudæos, & eos supra modum affligeret.

Mesopotamia vltra Syriam latissimè patet, regio inter Euphraten & Tigridem media, vnde nomen sortita est. *Mesopotamios enim medium, π ο τ α μ ο σ, mare, inde Mesopotamia.*

In hanc venit Abraham cum patre & familia, Vt Chaldeorum fugiens, ibiq; moratus est in Haram, siue Charan, donec à Domino iussus in Palestinam peregrinatus est, Genes. 12. de qua amplius infra. 7.

Iudæa pars quondam Palæstinæ fuit, inter fluuiū Euphraten, & mare Aegyptiū. Ab oriente Moabitas, ab occidète mare Aegyptium, à meridie Cades Barneas habet, à septentrione Ioppe portu clauditur, qui nunc Iapha dicitur: regio multis celebrata nominibus.

Cappadocia regio Pontica, paruam continens Armeniam. Ab ortu magnam tangit Armeniam, ab occasu Galatiam & Pamphiliam, à meridie Ciliciam, & Taurum montem, à septentrione Euxinum fluuium. In qua præcipua vrbiū & regia est Mazaca, quæ postea à Claudio Tiberio Cæsarea dicta est, in qua Basilius Magnus sedit Archiepiscopus.

Pontus in minori Asia, vrbs septentrionalis est. Ab ortu Colchidem habet, ab occasu Hali fluuiū clauditur, ab Austro Cappadociam, & eam præcipuè partem, quæ minorem complectitur Armeniam, à septentrione mare Ponticum, à quo nominata est, tangit, quam Tertullianus optimè cum suo Apostolo Martione suis depingit coloribus, lib. 1. contra Martionem. Regnum quondam Mithridatis regis maximi, quem populus Romanus multis annis ægrè demum superauit.

Asia duplex, maior, & minor, quæ mediam totius orbis partem continent. Maior ab India incipit, quam ab Europa fluuius Tanais, ab Aphrica Nilus distinguit.

Minor,

Minor, quæ pro bona parte Turchia dicitur, præclaræ continet vrbes & regiones, Phrygiam, Cariam Lyciam, Lidiã, Lycaoniam, Cheronesum, Pótum, Bythiniam, Cappadociam, plurimas quæ celebres prouincias, quas Pius papa longius describit.

Phrygia. Phrygia pars est Asiæ minoris, quæ duplex est. Maior inter Galatiam & Lidiã, ad Pamphiliã, Lisiã, & Cariam vsq; protensa. Cuius præcipuæ sunt vrbes, Ancyra, Symiada, Apamia, Hierapolis, & Cibira. Minor verò Troadi adiacet, ad Galatas vsq; protensa, à meridie Misiam maiorem, à septentrione Bythiniam tangit.

Pãphilia. Pamphilia olim Mopsopia dicta, tota ferè montana, à Tauro monte vsque ad mare protenditur, ab ortu Thraciam Ciliciã tangit, ab occasu Climacem montem, & Phrygiam, à septentrione Pisidiã. Inter huius præcipuas vrbes est Perga, ad quã Paulus cū Barnaba profectus est, vt patet Act. 13. & ad alias huius prouinciæ vrbes, quæ hic designantur, quas speramus ibidè describere.

Aegypt^o. Aegyptus Asiæ maioris pars, ab oriente partes habet, quæ inter Arabicum sinum, & Nilũ locatur, ab occidentè loca vsque ad Abasès, & ad 7. ostia Nili, à meridie mari Rubro, & desertis Arabiæ, à septentrione Palæstina clauditur. Quæ fertilissima omnium terrarum fertur, nisi quia accessu interdum destituta, famem sentiat.

Libya. Libya interdum pro tota Africã sumitur. Ea verò portio, quæ ab occasu Aegypto adiacet, Libya dicitur, iuxta Mareotidem & Cyrenaicã regionem.

Cyrene. Cyrene vrbs præcipua Cyrenaicæ regionis Libyæ, Africæ contermina, Carthaginis quondam æmula, & clarorum virorum memoria percelebris. Cuius incolæ Cyreneni vel Cyrenenses dicti, sicut Simon ille Cyrenæus, vel Cyrenensis, in Euãgelio celebratus, pater Alexandri & Ruffi, discipulorum Christi, qui ab ea ortus erat. Hanc autem mercatores nunc Barbariam vocant.

Romani. Et aduenæ Romani. Pro aduenæ, Græcè est *ἱεριστινοὶ*, quod significat peregrinantes, siue illic tanquam peregrini versantes. Indicat autem Romanos, qui Ierosolyam diuenterant siue religionis gratia, seu studiorum. Quod verò subdit: Iudæi quoq; & Profelyti: vbi Græcè non est quoque, sed *τε*, & sensus est: Et aduenæ Romani,

mani, Iudæiq; & Profelyti, siue Iudæi fuerint genere, siue Profelyti, hoc est, adsciti ex gētilitate ad Iudaismū, & Iudæorum religionem. Nec enim hoc loco Iudæos pro ipsa tota Iudæorum natione sumere oportet, imò omnes istos, quos antè nominauit, intelligēdum est genere ac religione Iudæos fuisse, alijs tamen in locis, quàm in Iudæa natos regione: ideo inquit, quòd inter Romanos, qui tunc Ierosolymis conuenerant, aliqui Iudæi erant genere ab illis locis orti, vt vero simile est, quòd deuictis per Pompeium Ierosolymis, vel per Antiochum, quidam Romam transferant, vel Syriam, aut Aegyptum, & huius, & cum ijs Romanis genere & religione Iudæi erant, & alij Romani Profelyti, qui scilicet ex meris gentibus ad Iudaismum transferant.

Certes, siue Cretenses, à Creta insula, quæ nunc Candia dicitur, sub Venetorū dominio maribus vndiq; clausa, ab ortu Carpathio, ab occasu Iouio, à meridie Aphricano, à septētrione Aegeo, inter Atticā Græciæ, & Cyrenaicam Aphricæ orā media iacet: terra admodū ferax, & maxime optimi vini, quod dicitur Maluasiacum vinum.

Arabes, ab Arabia dicti. Ea autem triplex est. Petrea, à Petra vrbe regia eius præcipua, quam Petram deserti vocauerunt prophetæ, Isa. 16. incipientem à Pelusio ad Palæstinam. Altera deserta, quæ ab occasu Petream habet, & sinum Persicum, à meridie scælicem Arabiam, à septentrione Euphratem. Tertia, quæ dicitur Fœlix, siue beata, à mari Rubro clauditur ab occidente, à meridie Palæstina, cuius vrbs percelebris thurifera Saba est, in sacris scripturis celebrata.

Cùm verò dicit: Loquentes magnalia Dei: pro magnalia, Græcè est τὰ μεγαλῆα, id est, diuinam in se magnificentiam, à spiritu sancto, donoq; linguarum, Deiq; magnificas & admirabiles virtutes. Obuijs enim quibusq; lingua eorum propria diuinam in se largitatem & magnificentiam enarrabant Apostoli, quòd alijs quidem admirationi erat, lingua sua Galilæos loqui audientibus.

Stupebant autem omnes, & mirabantur, ad inuicem dicentes: Quidnam vult hoc esse? Alij autem irridentes dicebant: Quia musto pleni sunt isti.

Nee

Nec sine admiratione hæc præsentibus audiri poterant, alijs tamen derisioni, vino & ebrietati tribuētibus. Sunt qui putant vna tantum lingua locutos fuisse Apostolos, sed miraculo factum, vt quisque eos intelligeret, perinde atque lingua sua loquentes. Quod cum audientium magis, quam ipsorum Apostolorum miraculū fuisset, & textus dicat, quod loquebantur varijs seu alijs linguis, credendum est diuersis esse locutos: alioqui si sua tantum ab omnibus intellecta, falsum esset quod loquerentur varijs aut alijs linguis: quanquam in generali locutione Petri, quæ paulo post sequitur, vna tantum, id est, Hebræa lingua locutus est, quam non mirum erat ab omnibus intelligi, cum Hebræi penè omnes, etiam vbiunque gentium nunc habitant, præter linguam gentis illius, etiam Hebraicam teneant.

Stans autem Petrus cum undecim, leuauit vocem suam, & locutus est eis: Viri Iudæi, & qui habitatis Ierusalem vniuersi, hoc vobis notum sit & auribus percipite verba mea. Non enim sicut vos estimatis, hi ebrijs sunt, cum sit hora die tertia.

Cum audisset quosdam dicentes musto plenos esse Apostolos, non ferens blasphemiam Petrus, vt quod spiritus sancti opus erat, ebrietati tribueretur, non inquit, sicut vos existimatis, hi musto madent, cum nondum sit tempus musti aut vindemiæ, sed tantum veris: nec sunt ebrijs, cum hora diei tertia sit. Ita argumentatur Petrus: Tertia tantum hora diei est, id est, circiter octauam, quo tempore impransi adhuc sunt homines: non ergo ebrijs sunt, sed ieiuni. Iudæi enim ab ortu solis, qui tunc circa quintam vel paulò antè oriebatur more nostro, dies suos auspiciantur. Vnde circa Pentecosten, si circa quintam oriebatur, tertia eorum hora, nostra octaua erat. De horis autem Iudæorum in Euangelijs nostris diximus.

† Hoël. 2. g Sed hoc est quod dictum est per prophetam Ioël: † Et erit in
Isa. 44. a, nouissimis diebus, (dicit Dominus) effundam de spiritu meo
super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filie
vestrae: & iuuenes vestri visiones videbunt, & seniores
vestri somnia somnabunt. Et quidem super seruos meos,
et

Et ancillus meas in diebus illis † effundam de spiritu meo, † Ioël. 2. b
 Et prophetabunt: Et dabo prodigia in cœlo sursum, Et signa
 in terra deorsum, sanguinem Et ignem, Et vaporem fumi.
 † Sol conuertetur in tenebras Et luna in sanguinem, antequam † Ioël. 2. b
 veniat dies Domini magnus et manifestus. † Et omnis qui- Mat. 10. c.
 cunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. & 24. b.
 † Roma.
 10. c.

Quasi diceret Petrus: Quod ipsi nunc varijs loquuntur linguis, non est hoc à musto, sed à spiritu sancto, illos ad id agente, quem largiter & abunde receperunt, sicut antè futurum prophetauit Ioël, dicens: Et erit in nouissimis diebus, &c. In quibus prophetae verbis vocabulò effundam, profusa spiritus sancti, donorumque eius largitio intelligitur. Quod autem ait: super omnes carnem: Hebræo more locutus est, pro supra omnes homines, Iudæos & Gentiles. Nam cum carnis, tum animæ nomine totum hominem Hebræi significant. In hac autem Ioëlis propheta duo tractantur: Primum de largita sancti spiritus effusione in Dei seruos, & filios Iudæorum Apostolos. Posterior pars ab eo loco: Et dabo prodigia in cœlo, &c. à quibusdam exponitur de prodigijs & miraculis circa Christi natiuitatem, mortem, & resurrectionem factis, pauloque post ascensionem in primitiua Ecclesia. Prodiga enim, vt aiunt, in cœlo apparuere, cum nascente Christo noua stella visa est, multitudoque angelicæ militiæ, cœlesti luce circumfusa. Signa autem in terra data sunt, tot æditis à Christo miraculis. Sanguinem autem, effusum è C H R I S T I latere sanguinem exponunt: ignem, spiritus sancti inflammationem: vaporem fumi, Iudæorum excæcationem. Solem versum in tenebras Christi passio vidit. Luna autem quomodo versa sit in sanguinem ante Christi passionem, non faciliè explicant, nisi quod ante eclipsim visa sit rubra, instante Christi passione. Quod autem sequitur: antequam veniat dies Domini magnus & manifestus, siue illustris: nam Græcè ἐπιφανής, quod vtrunque significat, Hebraicè verò מַהְמָה, horribilis, terribilis: & interpretatur diè resurrectionis. Alij interpretantur posteriorem partem: Dabo prodigia & signa, &c. de signis Ierosolimitanum excidium præcedentibus: alij de

signis futurum iudicium præcessuris.

† Inf. 5. d. † *Viri Israëlita, audite verba hæc. Iesum Nazarenum, virum approbatum à Deo in vobis virtutibus & prodigijs & signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut scitis, hunc definito consilio & præscientia Dei traditum, per manus iniquorum affigentes, interemisistis.*

Cùm dicit approbatum, interpres legit ἀποδέιξιμόνον, ἀπὸ τῆ ἀποδείξεως, quod significat approbo. Græci tamen codices, qui nūc extant, habent ἀποδείξιμόνον, id est, demonstratum, siue declaratum, ἀπὸ τῆ δεικνυμι. Quod verò sequitur: hunc definito consilio: hunc, pleonastico Hebræorum abundat. Sensus est enim, Iesum approbatum à Deo, &c. definito consilio & præscientia Dei traditum, per manus iniquorum affigentes, interemisistis. Affigentes enim legendum esse declarat verbum Græcum προσήξαυτες: quanquam in nonnullis codicibus obtinuit pro eo verbum affigentes, genus videlicet pro specie, etsi perparum ad sensum refert. Quod autem interpres legit: præscientia Dei traditum: Græci habent participium λαβόντες, id est, cùm ipsum Dei patris consilio & præscientia accepissetis. Quod autem sequitur: per manus iniquorū: referri potest ad τὸ ἐκδορυ, vel λαβόντες, & ad τὸ προσήξαυτες. Primo modo sensus est: Hunc Dei præscientia per manus iniquorum traditum cùm accepissetis, vel cùm accepissetis per manus iniquorum. Si referatur ad προσήξαυτες, sensus est: affigentes cruci, videlicet per manus iniquorum.

† Inf. 10. d. † *Quæ Deus suscitauit, solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. David enim dicit in eū:*

† Psa. 15. d. † *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear. Propter hoc letatū est cor meum, & exultauit lingua mea, in super & caro mea*

† Ibidem. † *requiescit in spe. † Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, & replebis me iucunditate cum facie tua.*

Dolores mortis Chrysofomo & Oecumenio teste vocat calamitates omnes, quæ mortem consequuntur, Non

Non enim sic intelligit, solutis doloribus mortis, vt dolore moriens Christus non senserit, sed licet per illos mortuus sit, ab illis absolutus est, nec ex illis corporis passus est corruptionem. Itaq; suscitatum esse Christum, solutis inferni siue mortis doloribus (nam iuterpres, qui habet inferni, legit *אֲדָרָס*: Græci tamen codices habent *αὐτάρ*, id est, mortis) nihil aliud est, quàm ad immortale omnino, corruptionis que planè expers corpus surrexisse. Si legas doloribus inferni, notandum, **הַקְוָה** seol Hebraicum non modò locum supplicij, tartarum videlicet ipsum significat, sed & sepulchrum, foueam, & mortem ipsam. Quòd verò ait: iuxta quòd impossibile erat teneri illum ab eo: significat quòd impossibile erat Christum diutius, quàm triduum à patre definitum, à morte & in sepulchro detineri. Quod probat ex adducto Psal. 15. ex quo vno præcipuo loco Petrus Christi resurrectionem concludit. Ex parte in quâ animæ: quia, vt ait Hiero. propterea illuc descendit anima Christi, vt electos suos inde eijceret, & diabolum ligaret. Diabolus antea se taliter iactabat, vt omnia regna mundi haberet: nunc à Christo ligatus tenetur. Ex parte verò corporis, quia nõ dabis sanctum tuum, id est, corpus à te sanctificatum, vt cætera corpora sanctificaret, & non videret corruptionem, nec in sepulchro corrumperetur, quod idem est. Quòd autem se iunctum filium ab alijs hominibus dicat, ex hoc patet, quia non sicut alij peccatores in sepulchro iacuit absq; spe resurrectionis, nec anima in inferno, quia vtrūque verbo diuino vnitum fuit.

Viri fratres, luceat audenter dicere ad vos de patriarcha † 3. Reg.

David, † quoniam defunctus est, & sepultus est, & sepulchrum eius est apud nos usq; in hodiernum diem. Propheta iñitur cum esset, & sciret quia † iureiurando iurasset illi † Psal. 131. c. Deus, de fructu lumbi eius sedere super sedem eius, prouidens locutus est de resurrectione Christi, quia neq; deuelictus est in inferno, neq; caro eius vidit corruptionem, cuius oēs nos testes sumus. Dextera igitur Dei exaltatus, & promissione spiritus sancti accepta à patre, effudit donum quod videtis & auditis.

Ex quibus præmissis Davidis autoritatib; sic argumèntatur Petrus: David cum propheta esset, hæc verba verè

de quodam prædixit, non autem de seipso, qui apud nos defunctus est, sepultus, & eius sepulchrum apud nos hætenus manet. Non ergo de seipso prophetauit, sed de quopiam, cui iurauit Dominus, quia federet super sedem suam: & cuius prouidens resurrectionem prophetauit, quod neq; anima ab inferis detineretur, nec caro uideret in sepulchro corruptionem, quemadmodum ipsius Dauid caro antea uidit. De Christo igitur, & eius resurrectione hæc dicta fuerunt.

†Psal. 109.a. *Non enim Dauid ascendit in cælum. Dicit autem ipse: † Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

Ostendit quod quemadmodum Dauid prædixerat fore, ut Christus ad vitam planè immortalem, atque interitus & labis nesciam resurgeret, ita fore, ut in cælos ad dexteram Dei patris ascenderet. Hoc autem probat ex Psal. 109. ubi ait Dauid: Dixit Dominus Domino meo, &c. id est, Dominus pater dixit Domino meo Christo, sede à dextris meis. Nam de Dauide non potest intelligi locus, qui se non Dominum suum uocasset. Quibus uerbis Matth. 21. Christus Phariseis probauit, Christum non esse purum hominem, aut Dauidis omnino filium. Certissimè sciat ergo omnis domus Israël, quia & Dominum meum, & Christum fecit Deus hunc Iesum, quem uos crucifixistis.

Hoc est, Norint uniuersi Israël, quod Iesus ille, quem uos crucifixistis, constitutus est à Deo patre Rex & Dominus uniuersorum: sicut ait Psal. 2. ✠ Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Constituitque illum Christum, id est, unctum, & Messiam, sicut de eo Dauid prædixerat. Psal. 44. ✠ Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ confortibus tuis.

†Matth. 4.c. *His autem auditis compuncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum, & ad reliquos Apostolos: Quid faciemus uiri fratres? Petrus autem ad illos: † Penitentiam inquit, agite, & Luc. 3.a. baptizetur unusquisque uestrum in nomine Iesu Christi, Apo. 2.d. in remissionem peccatorum uestrorum, & accipietis do-*

nam spiritus sancti.

Tantis his conuicti prophetijs & rationibus plurimi Iudæorum, quorum cōscientia vicerat indignationem, & metus odiū, Petrū & cæteros rogant Apostolos, quid illis factō opus sit, vt remissionem cōsequi possint peccatorum. Quibus indicit pœnitentiam in Christum admissorum: vt digni baptismum consequi efficiamini in remissionem peccatorum vestrorum: sed & spiritus sancti dona, quæ tantum in nobis admiramini, videtis & auditis.

Vobis enim est repromissio, & filijs vestris, & omnibus qui longè sunt, quoscunque aduocauerit Dominus Deus noster. Aijs etiam verbis plurimis testificatus est, & exhortabatur eos, dicens: Saluamini à generatione ista praua. Qui ergo receperunt sermonem eius, baptizati sunt: & appositæ sunt in die illa animæ circiter tria milia.

Confirmant hæc verba quod dixerat: accipietis donum spiritus sancti: ne desperarent propter Christi mortem à se procuratam, quasi eam gratiam assequi nō possint. Quia inquit, & vobis, & filijs vestris, sicut ab eo audistis, facta est repromissio: nec vobis tantum, sed & gentibus etiam, quæ longè nunc sunt à Deo per idololatriam, quam ad fidē vocare Domino Deo visum fuerit.

Erant autem perseverantes in doctrina Apostolorum, & cōmunicacione fractionis panis, & orationibus. Fiebat autem omni animæ timor. Multa quoque prodigia & signa per Apostolos in Ierusalem fiebant: & metus erat magnus in vniuersis. Omnes etiam qui credebant, erant pariter, & habebant omnia communia. Possessiones & substantias vendebant, & diuidebant illa omnibus, prout cuius opus erat.

Fractionem autem panis, quam hic communicant, dicimus eam esse, de qua Paul. i. Cor. io. Panis quem frangimus, nō une participatio corporis Domini est? perceptionem Eucharistiæ intelligere oportet illam, quam in principio frequentare cœperūt. Nam si conuiuia sua & ἀγάπας nos intelligere oportet, nō esset hoc laudis, vt perseveraret in conuiuado quia vita fuisset Epicureorū.

Quotidie quoque perdurantes vniuersim in templo, &

CAP. III. IN ACTVS

frangentes circa domos panem, sumebant panem cum exultatione, & simplicitate cordis, collaudantes Deum, & habentes gratiam ad omnem plebem.

Pro circa domos, Græcè est *κατ' οἰκῶν*, id est, per singulas domos, quasi dicat, domatim, & Gallicè, *de maisons en maison*. Frangere autem panem hic more Hebræo sumitur pro epulari: quanquam hoc parè & modicè, vt alimentum intelligas, & non delicias, vt annotat Chrysostomus: quanquam hic præcipuè pro Eucharistiæ participatione sumi consuevit.

Domus aut augebat qui salui fierent quotidie in idipsum. Pro augebat, Græcè est *προετίθη*, id est, addebat, siue adiungebat, & Græci aiunt, *τῆ ἐκκλησίᾳ*, vt sit sensus, quòd adiungebat quotidie Ecclesiæ, qui salui fierent. Quod aut interpret habet, in idipsum, Græcè, *εἰς τὸ αὐτὸ*, id est, simul, Græci addunt initio sequentis capitis.

CAPVT TERTIVM.

Petrus & Ioannes ascendètes in templum oraturi, claudum natum curauerunt, cuius signi occasione Petrus Christum ostendit verum Messiam,

Abrahæ promissum, per Moysen
& prophetas in lege
præuisum.

† Infr. 4.
c. & 14. b.

Petrus autem & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. † Et quidam vir, qui erat claudus ex utero matris suæ, baiulabatur, quæ ponebant quotidie ad portam templi, quæ dicitur speciosa, vt peteret elemosynam ab introeuntibus in templum.

In hoc magna amborum apparet charitas, qui in cœna super Christi traditione collocti sunt, in passione Christum vsque in pontificis atrium secuti, ambo in sepulchrum die resurrectionis cucurrerūt, in Galilæa post resurrectionem alter alterum Christo commendat, & tam ante conuersionem, quàm post resurrectione Christi simul piscabantur: inde ascendebant in templum oraturi hora nona, computando more Babyloniorum, & Iudæorum, circiter tertiam à meridie. Hic autem Græci addunt, *τὸ εἰς τὸ αὐτὸ*, id est, simul scilicet ascendebāt, quod